

Titel: Notesbog 4

Citation: "Notesbog 4", i *Søren Kierkegaards Skrifter, Bd. K19*, udg. af Niels Jørgen Cappelørn; Joakim Garff; Jette Knudsen; Johnny Kondrup; Alastair McKinnon, Søren Kierkegaard Forskningscenteret 2001 . Onlineudgave fra Søren Kierkegaards Skrifter: <https://tekster.kb.dk/text/sks-not4-txr-shoot-id312ab281-fd36-4987-ba15-1ab618a4e27f.pdf> (tilgået 03. maj 2024)

Anvendt udgave: Søren Kierkegaards Skrifter, Bd. K19

Ophavsret: Materialet er dedikeret til public domain. [Læs CC0-erklæringen](#)

Tekstredøgørelse

1. Manuskriptbeskrivelse 177
2. Datering og kronologi 178
3. Indhold 179

1. Manuskriptbeskrivelse

Notesbog 4 er en bog i kvart, indbundet i et halvbind af brunt skind og brunligt, marmorert overtrækspapir. På bindets ryg er med guldbogstaver trykt: »Theologie / 2.«. Notesbogen indeholder 92 blade eller 184 sider og findes i Kierkegaard Arkivet (KA) på Det Kongelige Bibliotek.

- Not4 1 92 blade i 4°.^{*}
Bl. [27v] er pagineret 50. De øvrige blade er upagineret.
Papir: svært, ribbet; vandmærke: bikube, som omkranset af egeløv hviler på et postement, samt bogstaverne C & I Honig. Tresidet grønt sprængt snit. Mål: 171 x 208 mm.^{*} Hæftesnor af naturfarvet sejl garn.
Øverst på s. [23] og [24] er et lille stykke afklippet. S. [65]-[68] er beklippet i øverste højre hjørne.
Bladene er foldet på langs; inderspalten rummer tekst, yderspalten tilføjelser.
De to første blade samt s. [26]-[49] og [62]-[180] er ubeskrevet.
Håndskriften er let læselig.
En del korrektioner.
Med rødt blæk er der foretaget spredte understregninger samt skrevet tre ord på s. [4].
1 (B-fort. 468; KA, C. pk. 3 læg 2; Pap. II C 11-20 + 22-24 + 44-52)
- 2 12 løse blade i 8°.^{*}
Ingen paginering.
Papir: svært, gulligt koncept. Alle fire kanter er beskåret. Mål: 97 x 164 mm.
Teksten er skrevet hen over hele siden. S. [12] er ubeskrevet.
Håndskriften er omhyggelig og let læselig, enkelte steder mere skødesløs.
Få korrektioner.
Flere steder er der foretaget understregninger med rødt blæk.
2 (B-fort. 468; KA, C. pk. 3 læg 7; Pap. II og XIII C 38-43)

2. Datering og kronologi

Notesbog 4 består af 47 optegnelser, hvoraf de 20 er dateret.

De to første optegnelser, Not4:1-2, som er excerpter fra 17. bd. af G.F.H. Rheinwalds *Allgemeines Repertorium für die theologische Literatur und kirchliche Statistik*, Berlin 1833-37, ktl. 36-66, er ikke dateret.

De næste ti optegnelser, Not4:3-12, er referater af H.L. Martensens »Forelæsninger over Indledning til Speculativ Dogmatik« og er alle dateret fortløbende i tidsrummet fra 15. nov. til 23. dec. 1837.

I Not4:13-40 (ms. 2), som er skrevet på 12 løse indlagte blade og indeholder excerpter af J.E. Erdmanns *Vorlesungen über Glauben und Wissen*, Berlin 1837, ktl. 479, er dateringerne mere spredte. En fodnote til Not4:19, den ottende forelæsning, er dateret 7. nov. 1837, og fodnoten til Not4:25, den 13. forelæsning, er

dateret 13. nov. 1837. Not4:28 er dateret 16. nov., og Not4:40 slutter med ordene »færdig d. 12 Dec: 37«.

Not4:41-45 er kommentarer til nævnte værk af Erdmann. Af disse er Not4:41 dateret 21. nov. 1837, mens Not4:41.b er dateret 23. nov. 37. Not4:43 har overskriften »d. 26de«, hvilket kunne referere til den 26. forelæsning, men som ud fra sammenhængen må tolkes som en datering: den 26. nov. Not4:44 er dateret 4. dec., Not4:45 den 12. dec. 1837, og endelig er Not4:46 dateret 18. dec. Sidste optegnelse, Not4:47, er udateret, men ligger i direkte forlængelse af Not4:46.

Er mange af optegnelserne således dateret, er det straks vanskeligere at gøre rede for notesbogens mange kronologiske spring. Det følgende er et forsøg på en rekonstruktion af kronologien.

De tidligste dateringer, 7. nov. og 13. nov., findes skrevet på de 12 løse blade, Not4:13-40, der rummer Erdmann-excerpter. SK har altså været i gang med excerperingen af Erdmann, inden han begynder at optegne sine noter fra Martensens forelæsninger, Not4:3-12. Da disse bærer præg af at være renskrift, er det mest sandsynligt, at SK fra den 15. nov. til den 23. dec. løbende har renskrivet nogle nu tabte kladder fra Martensens privatforedrag.* Han har gjort plads til denne renskrift mellem de to første udaterede optegnelser og bl. 27v, som han paginerer 50, og hvor han den 21. nov. begynder at skrive kommentarer til sin læsning af Erdmann. For at SK renskriver fortløbende – og ikke på et senere tidspunkt skriver alle sine Martensen-noter ind på én gang – taler, at Not4:5.d indholdsmæssigt lægger sig til Not4:41. SK beskæftiger sig begge steder med Erdmanns 19. forelæsning, og hvis han har brugt sin Erdmann-læsning til en kommentar i marginen til Not4:5, som er dateret den 22. nov., er det sandsynligt, at Martensen-optegnelserne senest fra dette tidspunkt er skrevet parallelt med Erdmann-kommentarerne.

Det forekommer desuden sandsynligt, at SK, da han afslutter sine kommentarer til Erdmann den 12. dec., Not4:45, samme dag underskriver sine excerpter af *Glauben und Wissen* med ordene »færdig d. 12 Dec: 37«, jf. Not4:40, for at markere afslutningen på denne beskæftigelse.

På trods af de kronologiske spring er notesbog 4 således efter al sandsynlighed skrevet samtidig med de dateringer, den rummer, altså i perioden nov. til dec. 1837.*

3. Indhold

Notesbog 4 indledes med to optegnelser fra 17. bd. af opslagsværket *Allgemeines Repertorium für die theologische Literatur und kirchliche Statistik*.* Og i notesbogens to sidste optegnelser, Not4:46-47, excerperer SK en afhandling af C.H. Weiße fra I.H. Fichtes *Zeitschrift für Philosophie und speculative Theologie*.*

Notesbogen er imidlertid som anført for størstedelens vedkommende præget af SKs beskæftigelse med J.E. Erdmanns *Vorlesungen über Glauben und Wissen*,* og H.L. Martensens forelæsninger over indledningen til den spekulative dogmatik.

Not4:3-12 er referater af de første ti forelæsninger, H.L. Martensen som privatdocent gav i to ugentlige timer, onsdag og fredag 17-18, i vintersemesteret 1837-38, »Prolegomena ad dogmaticam speculativam«.* I forbindelse med en omtale af den vellykkede gentagelse* af disse forelæsninger i sommersemesteret 1838 og vintersemesteret 1838-39* – efter at være blevet ansat ved universitetet i april 1838 -, skriver Martensen i sine erindringer:

Allerede før min Ansættelse, i Vinteren 1837-38, havde jeg holdt denne Forelæsning for en blandet Kreds, som dertil særlig havde opfordret mig, og hver Gang den blev gjentagen, var den besøgt paa det Talrigeste af Tilhørere, der hørte til de forskjellige Faculteter, ja selv af Mænd, der vare i Embedsstilling. Det var en Verden af nye Ideer, med hvilken man her blev bekendt.*

Denne verden af nye ideer tjente »Foreningen af Religion og Tænkning, Tro og Viden«,* og blandt tilhørerne har altså SK også været, om end han kun synes at have fulgt de første ti forelæsninger.

I Not4:3 hedder det indledningsvis om den spekulative dogmatik, at den er

(...) christelig Metaphysik – den egl. centrale Viden, Skuen af Guds Dybder (...) den er Theologie par excellence. den er Eenhed af Speculation og Tradition – den er Troens høieste Bevidsthed – den er Theologiens levende Begreb.

De første fire foredrag, Not4:3-6, former sig derefter som en redegørelse for muligheden af en sådan

spekulativ dogmatik. Den bliver i det andet foredrag, Not4:4, bestemt ved sin modsætning til et bibelsk-kirkeligt, et tros- og et rationalistisk standpunkt. I 3. og 4. foredrag, Not4:5-6, indføres en teologisk fænomenologi med tre stadier, et katolsk, et reformatorisk og et, hvor »Xstdommen søges i Selvbevidstheden«. Om dette tredje stadium hedder det i slutningen af fjerde foredrag, Not4:6:

Det er det tredie Stadium, der egl. vil blive Gjenstand for disse Forelæsninger og man maa derfor gjenemgaae alle Selvbevidsthedens Facer.

De følgende seks foredrag, Not4:7-12, er en grundig redegørelse for Immanuel Kants filosofi og har tillige præg af en filosofihistorisk oversigt fra Descartes til Kant. SK afbryder sit referat efter 10. foredrag, Not4:12, hvor Martensens redegørelse for Kants standpunkt går over i en mere eksplicit kritisk stillingtagen. Kun nogle få steder bryder SK kommenterende ind – som i Not4:9, hvor Martensens omtale af kategoriernes store betydning får følgende ord med på vejen: »en Ode af Marthensen det Daarligste af hvad han hidtil har leveret en forceret Aandrihed«.

Den anden hovedbeskæftigelse i notesbog 4 er Erdmanns forelæsninger over indledningen til dogmatikken og religionsfilosofien *Glauben und Wissen*, der dels excerpere, Not4:13-40, dels kommenteres, Not4:41-45.

SKs excerpt af Erdmanns bog er ikke et referat, men i egentlig forstand et excerpt, dvs. en fri oversættelse af et udpluk af steder i teksten. Excerptet er derfor til tider meget summarisk, andre steder mere udførligt og følger bogens hegelianske begrebsbestemmelser over temaet tro, Not4:13-27, og viden, Not4:28-40.

Bortset fra to fodnoter, Not4:20.1 og Not4:25.1, er det først ved overgangen til værkets anden del, at SK kommenterer teksten. I Not4:28 hedder det:

2den Deel. -

NB. ad p. 149 n: og 150 ø: . Det synes underligt, at Erdm. her pludselig tager det Ord at »troe« i en vis vulgair Betydning, som han netop i de tidligere Foredrag har protesteret mod, idet han kun vilde have det i en bestemt historisk Betydning. –
d. 16 Nov: Kierkegaard.

Og i Not4:41-45 tager han så udførligt stilling til bogen. Den lange kommentar Not1:41 indleder han med følgende vurdering:

Den første Deel af denne Bog synes mig langt bedre holdt end den anden (Wissen). Den begynder saaledes, som det idetmindste nu staaer for mig, med reent at lade Personen (Jeget) forsvinde og istedetfor dette at substituere et Subjekt-Objekt (Fornuften – Tænkning), hvilket den foregaaende Udvikling ikke berettiger til; thi er det endogsaa givet, at Subjektet maa staae i et væsentligt Forhold til Objektet, (hvis dybere Grund senere da maatte blive at paavise i begges evige Concentricitet) saa kan man dog foreløbig nu kun gjenem Consequentsen naae til et fornuftigt Jeg, der bliver sig et Slægtsskabsforhold bevidst med Objektet.

Kommentarernes udførlighed og længde vidner om SKs optagethed af emnet, men skønt Erdmanns problemstilling i dette værk, nemlig problemet om forholdet mellem tro og viden eller mellem religion og videnskab, senere blev et centralt emne i SKs forfatterskab, findes der kun et enkelt direkte nedslag af hans ret indgående læsning af Erdmanns bog.*